

Minoritetsspråk i Sverige

Bunjan, Dominik

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:404246>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-30**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ZAGREBS UNIVERSITET
FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

Dominik Bunjan

Minoritetsspråk i Sverige

Examensarbete

Handledare:

Goranka Antunović, fil dr

juli, 2021

INNEHÅLL

1. Inledning	2
2. Grundläggande begrepp	
2.1 Språk eller dialekt?	2
2.2 Älvdalska.....	3
3. Minoritetsspråkskonventionen	4
4.1 Minoritetsspråk i Sverige	5
4. Samiska	
4.1 Samerna och Sápmi	5
4.2 Samiska varieteter	7
4.3 Samiska som minoritetsspråk	7
5. Meänkieli	
5.1 Tornedalen.....	8
5.2 Meänkieli som minoritetsspråk	9
6. Finska	10
7. Romani	11
8. Jiddisch	12
9. Icke-officiella minoritetsspråk	
9.1 Teckenspråket.....	13
9.2 Invandrarspråk.....	14
10. Slutsats	14
Referenser	15
Sažetak	17
Abstract	17

1. Inledning

När man observerar Norden ur ett språkligt perspektiv, föreställer man sig oftast de skandinaviska språken (danskan, färöiskan, isländskan, norskan och svenskan) samt finskan. I det här examensarbetet skulle jag däremot vilja ta reda på vilka andra språk som talas i Norden, nämligen minoritetsspråk. Sveriges fem nationella minoritetsspråk som är huvudämne och som ska täckas i detta examensarbete är: samiska, meänkieli (tornedalsfinska), finska, romani och jiddisch. Förutom de här språken ska jag också omnämna några andra språk som talas i Sverige som inte har en officiell status som minoritetsspråk, till exempel det svenska teckenspråket eller invandrarspråk. Syftet med det här examensarbetet är alltså att beskriva vilka minoritetsspråk som talas i Sverige.

2. Grundläggande begrepp

2.1 Språk eller dialekt?

För att överhuvudtaget kunna diskutera om (minoritets)språk är det nödvändigt att konstatera vad som är en dialekt och vad som är ett språk. Det är ett mycket känsligt ämne eftersom både språk och dialekter är oftast kopplade till nationer eller folk och de betraktas som nationala symboler. Även om ett mål kan lingvistiskt betraktas som en dialekt, kan det av politiska, geografiska eller historiska skäl betecknas som ett språk, eller omvänt – ett mål som tydligen är ett språk kan kallas en dialekt av samma skäl. Ibland är det svårt att förklara skillnaden mellan språk och dialekt och deras varianter, exempelvis när det gäller kroatiskan och serbiskan, och även målen som talas i Kroatien. I min uppsats kommer jag att presentera det som allmänt tycks i litteraturen.

Bengt Pamp (1978: 9) talar om två betydelser för termen *språk*. Den första är ”den mänskliga språkförmågan över huvud, språket som en intellektuell prestation vilken skiljer oss från djuren”. Den andra är en ”beteckning för ett nationalspråk: det svenska språket, det engelska språket, han behärskar fyra språk etc. I denna senare betydelse är ordet ofta synonymt med *riksspråk*, som är en beteckning för den språkvariant i ett land som har högst status och som ofta i ett eller flera avseenden har officiell sanktion.”

När det gäller dialekter skriver Pamp så här: ”Mot språket står *dialekt*, som i det här sammanhanget skulle kunna definieras som en regionalt betingad, från riksspråket i väsentliga avseenden avvikande språklig variant. Definitionen är ohistorisk eftersom dialekterna är äldre än riksspråket (...)” (1978: 9)

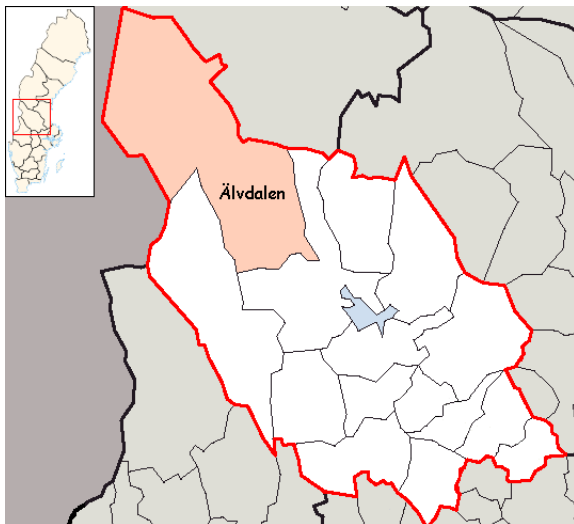
Thomas Lundén håller med gällande språk: ”Ordet ”språk” betyder på svenska två saker, dels en beteckning för allt utbyte av information mellan människor (...) som bygger på

logiska kombinationer av ljud eller tecken, dels en sammanfattning av de olika välavgränsade varianter som finns av språk. Finnar, mordviner och datorer använder alla *språk* för att förmedla information (...), men de använder olika *språk* – finska, mordvinska och pascal för att göra sig förstådda av dem som är inställda för just de språken”. (1993: 10)

Däremot ger Lundén inte någon enkel förklaring för dialekter: ”Det finns inga klara gränser mellan dialekt och språk, och oftast är det en historisk sinkadus som avgjort att en viss dialekt upphöjts till språk på de närliggande dialekternas bekostnad.” (1993: 10)

För att avsluta denna översikt över definitionerna av språk och dialekt ska jag citera det svenska Institutet för språk och folkminnen (ISOF). ISOF:s definition av dialekt är klar och kort: ”En dialekt är en variant av ett språk som talas inom ett visst geografiskt område.”¹ Och så här förklaras skillnaden eller relationen mellan språk och dialekter: ”Dialekter är i första hand talade språk och saknar i de flesta fall skrifttradition, men i denna allmänna betydelse är de lika fullt språk.”² Med allt detta i tanken kan man sluta sig till att alla språk faktiskt är dialekter, men på grund av olika skäl kan en dialekt ”upphöjas” till språk.

2.2 Älvdalska

Figur 1 – Älvdalen inom Dalarna och Sverige (Källa: Wikipedia)

Det skulle inte vara rätt att diskutera om språk och dialekt i Sverige utan att nämna älvdalska. Den är ett bra exempel på vad som menas när man säger att alla språk är dialekter men bara några dialekter blir språk. Officiellt är älvdalska en svensk dialekt som talas i Älvdalen i Dalarna, men enligt Olle Josephson finns det goda skäl att hävda att den är ett minoritetsspråk eftersom den alltid har talats i norra dalarna och den är obegriplig för en vanlig svensk.

Han säger även att älvdalska är lika nära släkt med standardsvenskan som färöiska. Det finns även en älvdalsk-svensk-älvdalsk ordbok med 17 500 ord, en grammatik och romanöversättningar till älvdalska. (2018: 176) Varför är det inte ett språk då?

¹ <https://www.isof.se/vad-ar-en-dialekt.html>

² <https://www.isof.se/vad-ar-skillnaden-mellan-sprak-och-dialekt.html>

Östen Dahl, professor i lingvistik vid Stockholms universitet, skrev så här: ”En bidragande orsak till att älvdalska har setts som en svensk dialekt är att befolkningen i Dalarna är svenskar. Dalfolkets svenska identitet har visserligen inte alltid varit självklar; man har under historiens gång ofta visat sin självständighet gentemot centralmakten med ibland blodiga uppror, senast under 1700-talet. Men i den rikssvenska historieskrivningen har man betonat dalfolkets roll i Sveriges frigörelse från Kalmarunionen, och under nationalromantiken blev dalfolket ett slags supersvenskar. Klart att älvdalskan därmed är en svensk dialekt.”³

Som man kan se i dessa exempel och förklaringar kan älvdalska betraktas både som ett språk och en dialekt. Ur ett lingvistiskt perspektiv är det ett språk, och det tycker också talarna själva, men som Josephson säger, på grund av sin släktskap med svenskan, sin begränsade användning (geografiskt och funktionellt – den är begränsad till vardagslivet) är det snarare en dialekt. (2018: 177)

3. Minoritetsspråkskonventionen

Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk, eller *Minoritetsspråkskonventionen* är ett dokument vars ”syfte är att bevara och utveckla den flerspråkighet och det mångkulturella arv som historiskt karakteriserar Europa.” (Hyltenstam, 1999: 16) Eftersom Konventionen berör ”regional or minority languages”, det vill säga ”språk som av hävd används i ett visst territorium inom en stat av medborgare i den staten, (...) och som är annorlunda än det eller de officiella språken i den staten”⁴, betyder det att dialekter och invandrarspråken faller utanför Konventionen. I maj 1995 formerade den svenska regeringen den så kallade Minoritetsspråkskommittén, vars uppgift var att besluta om och hur Sverige borde ansluta sig till Konventionen. Enligt Hyltenstam är Kommitténs arbete ”den viktigaste samlade politiska händelsen hittills för de inhemska minoritetsspråken i Sverige”. (1999: 16) Kommittén bestämde också om villkor som borde uppfyllas av grupper som utgör nationella minoriteter i Sverige: ”grupp med uttalad samhörighet som till antalet i förhållande till resten av befolkningen har en icke dominerande ställning; språklig, traditionell, religiös och/eller kulturell särart; historiska eller långvariga band med Sverige; självidentifikation.” (ibid.: 24)

³ <https://spraktidningen.se/artiklar/2008/11/alvdalska-eget-sprak-eller-varsting-bland-dialekter>

⁴ [Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk](#)

3.1 Minoritetsspråk i Sverige

Samiska, finska, meänkieli, romani och jiddisch fick minoritetsspråksstatus år 2000. För att ett språk kan få en minoritetsspråksstatus måste det ”vara ett språk och inte en dialekt, och det ska ha talats kontinuerligt i Sverige i minst tre generationer eller ungefär hundra år.”⁵ Dessa fem språk kan delas till territoriella (finska, meänkieli, samiska) och icke-territoriella (romani, jiddisch). De territoriella minoritetsspråken har definierade förvaltningsområden där talarna har större rättigheter (Josephson, 2018: 171): det gäller rätten till modersmålsundervisning eller möjligheten att kommunicera med de lokala myndigheterna på sitt modersmål.

I de följande kapitlen kommer jag att presentera Sveriges fem officiella minoritetsspråk samt några språk som inte har en officiell status men som används i större utsträckning. (jfr Hyltenstam, 1999)

4. Samiska

4.1 Samerna och Sápmi

Figur 2 - Sápmi (Källa: ofelas.se)

Norra Skandinavien och den ryska Kolahalvön – området som heter Sápmi på samiska – har varit hem till samerna i åtminstone 2 500 år. Därför räknas samerna som Skandinaviens ursprungsbefolkning. Under 1500-talet började samerna syssla med det de är mest kända för – renskötsel.

⁵ <https://www.isof.se/sprak/minoritetsprak/fragor-och-svar-om-minoritetsprak.html#Pavilkagrunder>

Idag är det dock bara ungefär 10% av dem som är renskötare, och många bor inte längre i Sápmi, utan i de norrländska kuststäderna och söderut, inklusive Stockholmsområdet. (Norrby & Håkansson, 2015: 252)

Det uppskattas att det bor ungefär 100 000 samer i Sápmi: 20 000 – 40 000 i Sverige, 50 000 – 65 000 i Norge, 8 000 i Finland och 2 000 i Ryssland.⁶ För att fastställa vem som kan räknas som same antog riksdagen 1992 Sametingslagen där det står: ”Med same avses i denna lag den som anser sig vara same och

1. gör sannolikt att han eller hon har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
2. gör sannolikt att någon av hans eller hennes föräldrar, far- eller morföräldrar har eller har haft samiska som språk i hemmet, eller
3. har en förälder som är eller har varit upptagen i röstlängd till Sametinget.”⁷

Enligt denna lag kan någon anses som same om hen ”har eller haft samiska som språk i hemmet”, men det är faktiskt inte så många som har samiska som modersmål. Nationalencyklopedins uppskattning från 2009 ger en siffra av cirka 25 000 samer, varav cirka 6 000 i Sverige medan SWEBLUL (Swedish Bureau for Lesser Used Languages) uppskattar detta antal till ungefär 40 000 samer, alltså nästan hälften av alla samer som bor i Sápmi. (Norrby & Håkansson, 2015: 253)

Samerna var dock utsatta för en assimilatorisk och segregativ politik samt utnyttjandet under en lång tidsperiod. Enligt Hyltenstam, redan under medeltiden beskattades dem, 1600-talet var början till exploateringen av Sápmis naturrikedomar, och under 1700- och 1800-talen ”räknade man med att den samiska befolkningsgruppen skulle ’försvinna’ genom att samerna övergick till andra näringar än renskötsel”. Tyvärr pågick denna segregativa ideologi ända fram till 1950-talet när man kunde märka att det går mot en mer pluralistisk ideologi. (1999: 54–55; 60)

Idag är samerna inte längre så osynliga som förr och de blir mer och mer närvarande i samhället och popkulturen. Några av de mest kända samerna idag på den globala nivån är troligen Jon Henrik Fjällgren, svensk-samisk sångare och jojkare som deltog i flera svenska tävlingsprogram, till och med tre gånger i Melodifestivalen, samt Fred Buljo, norsk-samisk rappare och jojkare som är mest känd som Norges representant i Eurovision Song Contest 2019 med gruppen KEiINO där de hamnade på en sjätteplats men fick flest poäng av publiken.

⁶ <http://www.samer.se/samernaisiffror>

⁷ [Sametingslag](#)

4.2 Samiska varieteter

Samiska är ett finsk-ugriskt språk och är mer släkt med finska än med svenska. Idag finns det dock vissa likheter med andra nordiska språk som ursprungligen inte fanns på grund av kontakten mellan dem och samiskan. (Hyltenstam, 1999: 44) Hyltenstam nämner också många samiska varieteter som kan delas in i tre grupper: sydsamiska, centralsamiska och östsamiska. (1999: 43) De största varieteterna enligt antalet talare i Sverige är nordsamiska (6000 talare), lulesamiska (800 talare) och sydsamiska (700 talare). Dessa siffror är dock bara uppskattningar.⁸ På bilden ovan kan man se hur de samiska varieteterna är utspridda. Dessutom har varje varietet sitt eget skriftspråk. För att kunna bevara sitt språk har samerna egna institutioner för språkplanering och språkvård. Varje varietet representeras i Samiska språknämnden av ledamöter från respektive land och det finns också särskilda språknämnder för de enskilda dialekterna. (ibid.: 81)

4.3 Samiska som minoritetsspråk

Kommitténs anledning att föreslå samiska som ett inhemskt minoritetsspråk var att samiska hade använts av hävd i Sverige och att sameer hade bott i Sápmi ”sedan vår tideräknings början” (SOU, 1997a: 113) och ”funnits i de norra delarna av Sverige innan dessa områden befolkades av andra” (SOU, 1997b: 88) Trots att det finns flera samiska varieteter som ibland inte är ömsesidigt förståeliga och som har olika skriftformer, behandlade Kommittén samiskan som *ett* språk. (Hyltenstam, 1999: 21) Enligt ISOF började språklagen för samiska gälla år 2000 när riksdagen antog en proposition om nationella minoriteter i Sverige och när Minoritetsspråkskonvention ratificerades. Först gällde lagen bara för de fyra nordligaste kommunerna och idag omfattas 25 kommuner. För samerna betyder det en laglig rätt att använda sitt språk i kontakter med myndigheter och domstolar, samt att få undervisning och äldreomsorg på samiska.⁹ Norge och Finland var mer progressiva när det gäller samernas rättigheter: redan 1987 respektive 1992 var det lagligt möjligt för samerna att använda samiska vid kontakt med myndigheter inom definierade förvaltningsområden. (ibid.: 57)

Eftersom samiska är splittrad i olika dialekter, går det inte att använda samma skriftspråk. Man har därför i stor utsträckning ägnat sig åt det samiska skriftspråkets standardisering. År 1978 godkändes av samekonferensen ett gemensamt nordsamiskt skriftspråk som senare användes även av myndigheterna i Norge och Finland. (ibid.: 71–72)

⁸ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-nationella-minoritetssprak/samiska>

⁹ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-nationella-minoritetssprak/samiska>

Språkvården kan dock vara förgäves om ingen använder samiskan i vardagslivet. Enligt några undersökningar använder yngre samer svenska i större utsträckning än äldre, svenska väljs också i officiella sammanhäng eller med bekanta och utanför närmiljön. Samiska bevaras hos de äldre talarna, hos renskötare, inom familjen och bland vänner. (ibid.: 84) Något som kan bidra till ett språks bevarande är medier och litteratur. Sedan början av 1900-talet har det funnits samiska tryckta medier i Sverige. Månadstidskriften ”Samefolket” har utkommit sedan 1919 på svenska och samiska. (ibid.: 81) Radiosändningar på samiska började på 1950-talet med nyhets- och kulturprogram. Idag finns det också TV program på samiska i Sverige, Norge och Finland.^{10 11 12} De äldsta kända verk på samiska är en kyrkohandbok och en ABC-bok på umesamiska från 1619, samt en ordbok, en grammatik, en ABC-bok och några kyrkböcker från 1700-talet. (Josephson, 2018: 26) På Ájtte i Jokkmokk finns det också samernas bibliotek därifrån man kan bland annat låna böcker skrivna av samer på flera samiska språk.¹³

5. Meänkieli

5.1 Tornedalen

Figur 3 - Tornedalen (Källa: Wikipedia)

Tornedalen, (Meänmaa på meänkieli – ”vårt land”), är ett område i norra Sverige som omger Torne älv. Torne älv utgör också ungefär 190 km av gränsen med Finland från Lappea till Bottenviken. Förutom de två rikena delade 1809 Torne älven det finskspråkiga Tornedalen i en svensk och en finsk del när Sverige avträdde Finland till Ryssland. (Hyltenstam, 1999: 98)

¹⁰ <https://www.svtplay.se/program>

¹¹ <https://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/>

¹² <https://radio.nrk.no/direkte/sapmi>

¹³ <https://www.sametinget.se/1469>

5.2 Meänkieli som minoritetsspråk

Meänkieli ("vårt språk"), också kallat tornedalsfinska, är ett finsk-ugriskt språk nära släkt med finskan. Eftersom den utvecklades ur en gammal form av finska som troligen hade talats i Tornedalen sedan 800-talet, ansågs meänkieli som ett inhemskt språk. Även om den utvecklades ur finskan betraktas meänkieli som eget språk därför att talarna själva uppfattar den som skilt från finskan och som ett språk med en specifik minoritetskultur. (ibid.: 28) Medan Finland var under rysk styrning 1809–1917 var finska inte utsatt för stark påverkan av något större språk, men finskan på den svenska sidan gränsen påverkades starkt av svenskan och Sverige var på väg mot enspråkighet. (Josephson, 2018: 27) Liksom samiskan användes finskan i Sverige mest i informella sammanhang, till exempel hemma. Språket blev alltmer svenskpåverkat och till slut var det många finnar som tyckte att deras språk inte var "riktig" finska, utan "tornedalsfinskan", och att det var mindre värdigt. (Hyltenstam, 1999: 98–99) Men situationen har delvis förändrats från 1970-talet när tornedalingarna lade mer vikt vid meänkielis bevarande. Som resultat har språket börjat användas i skolorna efter nästan ett hundra år av enspråkig undervisning på svenska (Josephson, 2018: 27), i medierna, litteratur, teater och andra officiella sammanhang. (Hyltenstam, 1999: 99)

Sedan riksdagens beslut 1999 har meänkieli varit ett nationellt minoritetsspråk trots att den tidigare nämnda Kommittén beslutade att inte ratificera Konventionen för meänkieli. (Josephson, 2018: 49) Det är svårt att säga hur många som talar meänkieli, men antalet uppskattas till 50 000 – 75 000 talare.¹⁴

Det finns inga undersökningar om ömsesidig förståelse mellan talare av meänkieli och standardfinska, men enligt Sveriges Radio fanns det 1979 cirka 40 000 personer i Haparanda, Övertorneå, Pajala och Kiruna kommuner som kunde förstå sändningar på standardfinska. (Hyltenstam, 1999: 123) För att illustrera svenskans påverkan på meänkieli, här kommer några exempel:

<i>meänkieli</i>	<i>svenska</i>	<i>finska</i>	
hantuuki	handduk	pyyheliina	
kahveli	gaffel	haarukka	
kartiini	gardin	verho	
prikka	bricka	tarjotin	(ibid.: 121)

¹⁴ <https://www.isof.se/stod-och-sprakrad/vanliga-fragor-och-svar>

Meänkieli har också en rik skriftlig produktion och är representerad i media. 1992 publicerades "Meänkieli sanakirja. Tornedalsfinsk ordbok" med cirka 10 000 ord och en gällivarefinsk ordbok, och tornedalsfinska grammatiken "Meänkielen krammatiikki" kom ut 1996. Det finns också tiotals böcker av skön-, barn- och facklitteratur samt e-böcker både skrivna på meänkieli och som översättningar från andra språk.¹⁵ (ibid.: 125–126) På Sveriges radio kan man dessutom lyssna på många program på meänkieli samt program om Tornedalen på svenska.¹⁶

6. Finska

Liksom samiska och meänkieli är finska också ett finsk-ugriskt språk. Den talas huvudsakligen i Finland där den delar nationalspråksstatus med svenska, som det står skrivet i Finlands grundlag. Innan grundlagen började gälla 1917 var dock svenska det enda officiella språket i Finland, trots att finska alltid har varit majoritetsspråk. (Norrby & Håkansson, 2015: 272) Till skillnad från *meänkieli* som betecknar den varietet av finska som talas i Tornedalen, används termen *sverigefinska* när det gäller finska i övriga Sverige. De mest kända finnargrupperna är den från Stockholmsområdet och de så kallade skogs- eller svedjefinnarna, ibland även kallade för värmlandsfinnar. (Hyltenstam, 1999: 162) Svedjefinnar fick sitt namn efter en odlingsteknik: svedjebruk. Man bränner ner skog och använder den brända marken med askan för odling.¹⁷ Mellan 1809 och 1917 kom många finnar till Stockholm och Uppsala som var deras centrala studieorter, men finnar har bott i Mälardalen och Västmanland i sekler. (ibid.: 164, 166) Beteckningar för personer som kommer från Finland beror på vilket språk man talar. Någon som kommer från Finland och har finska som modersmål kallas för *finne*. Om man bortser från vilket språk som talas, då kallas personen för *finländare*. Och finnar som bor i Sverige och talar finska kallas således för *sverigefinnar*.¹⁷

Sverigefinska talas mest i Stockholmsområdet, Upplands och västra Mälardalens kommuner, i Östergötland, Göteborgsområdet samt i Tornedalen och Kiruna kommun. (ibid.: 167) Den är unik bland de fem minoritetsspråken eftersom den kan anses både som historiskt minoritetsspråk och som invandrarspråk. Enligt Norrby och Håkansson har den talats i Sverige i flera hundra år men den också blev Sveriges största invandrarspråk genom arbetskraftsinvandring under efterkrigstiden. (2015: 242)

¹⁵ <https://www.bibblo.se/sv/content-page/tips-p%C3%A5-me%C3%A4nkieli>

¹⁶ <https://sverigesradio.se/meanraatio>

¹⁷ <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-nationella-minoritetssprak/finska>

När det kom till Minoritetsspråkskonventionens ratificering, skulle den statliga utredningen innefatta alla varieteter för varje språk, det vill säga standardfinska och tornedalsfinska för finska, men eftersom meänkielitalarna ansåg att deras språk inte var finska, beslutade riksdagen att både meänkieli och finska skulle få minoritetsspråksstatus. (Josephson, 2018: 48–49) Enligt uppskattningar från 2017 är finskan modersmål för ungefär fem miljoner människor alltihop och i Sverige är den det näst största språket med över 200 000 talare.¹⁸

7. Romani

Romani är ett indo-ariskt språk som tillhör den indoeuropeiska språkgruppen. Dess indiska ursprung märktes på 1700-talet när de indoeuropeiska språken började kartläggas och när ett samband mellan romani och sanskrit upptäcktes. (Hyltenstam, 1999: 257) Romani har ungefär 60 kända dialekter och några av dem talas i Sverige, till exempel *vlakisk romani*, *resanderomani*, *finsk romani*, *kelderash*, *lovari* (Josephson, 2018: 11). För språket finns det flera beteckningar som Hyltenstam kallar för ”utifrånbeteckningar”: *tattarspråk*, *zigenarspråk*, *zigeniska* (1999: 244). Romerna kallar språket för *romanés* eller *romani chib*, där *chib* betyder ”tunga” eller ”språk” (ibid.: 267), men i detta examensarbete använder jag den kortare formen *romani* som är mycket vanlig i det svenska vardagstalet. Det är svårt att säga hur många talare det finns, men enligt flera undersökningar, uppskattas antalet talare till 50 000 – 100 000.¹⁹

Romerna och deras språk hade en lång resa innan de anlände i Europa och Sverige. Det uppskattas att de lämnade Indien för ungefär ett tusen år sedan och har varit resande sedan dess. De migrerade västerut mot Persien, sedan Mindre Asien, Balkan och därifrån mot resten av Europa. Enligt Hyltenstam har romani påverkats av andra språk som talas i områdena där romerna passerade, till exempel persiska, armeniska, kurdiska, grekiska, balkanspråken och många andra europeiska språk. Man kan säga att de mesta lånord i romani kommer från rumänskan eftersom romerna hölls som slavar i Moldova och Rumänien i 500 år. Det har dock också hänt att andra språk lånat ord från romani, inte minst svenskan. För det mesta handlar det om slangord, till exempel *haja*²⁰ (”förstå”) eller *sjucker* (”vacker”), men också om ord som har gått in i vardagsspråket, till exempel *tjej*. Även om romani är generellt sett ett muntligt språk, har man börjat skriva ner det och ge ut tidningar, böcker, poesi. (ibid.: 242–243; 258–260; 283)

¹⁸ <https://www.minoritet.se/finska-sprak-i-sverige>

¹⁹ <https://www.isof.se/stod-och-sprakrad/vanliga-fragor-och-svar/Romska>

²⁰ *Haja* används tillräckligt ofta att det klassificerades som vardagsspråk av SO.

Hyltenstam berättar att de första romerna i Sverige kan spåras till Stockholm år 1512. Det betyder dock inte att inga romer bodde i Sverige före 1512. Enligt ett brev från den skotske kungen till den danske kom en "grefve Antonius Gagino af lilla Egypten" till Danmark och i Stockholms tänkeböcker från 1512 omnämns också en greve Antonius, så han kan sägas vara den första "officiella romen" i Sverige. Under 1500-talet kan man hitta romer i olika landskap men snart blev de utsatta för segregation och tvångsassimilering. Idag, kan romska elever, liksom samiska och tornedalsfinska elever, få modersmålsundervisning. (ibid.: 268; 278)

8. Jiddisch

Jiddisch är ett germanskt språk påverkat av hebreiska, arameiska, tyska samt slaviska och romanska språk. Judarna först kom till Europa på 200-talet och när kyrkan tog makten under medeltiden, tvingades de att sluta syssla med sina traditionella yrken, som hantverkare och köpmän, så de började syssla med penninghandel. Så småningom blev judarnas ställning så dålig att de började flytta till Tyskland med förhoppning om att de skulle få skydd där, men de var tvungna att bo i så kallade getton, som var slutna områden i städerna. Det var där som jiddisch först började talas, nämligen i Rhenområdet, men språket utvecklades mest i Östeuropa efter medeltiden. Med tanke på att jiddisch bildades i Tyskland så finns det termen "judetyska". Kulturellt kan jiddisch inte kallas för judetyska därför att jiddischtalarna anses som en etnisk grupp skild från tyskarna med ett språk som inte är tyska. Språkligt är det också svårt att säga att jiddisch är ett slags tyska på grund av dialektala skillnader och språklig utveckling åt olika håll. Judarna var dessutom isolerade från tysk kultur och det hebreiska alfabetet används i den skriftliga formen av jiddisch. (Hyltenstam, 1999: 303–308)

Jiddisch har talats i Sverige sedan slutet av 1700-talet när judarna först kom till landet, och en Aaron Isaac, som kom från Mecklenburg i Tyskland till Stockholm 1774, anses vara "den förste juden" i Sverige. Han är viktig för studiet av jiddisch för att han 1802 skrev sina memoarer på västjiddisch som även innehåller några svenska ord. I frihamnen Marstrand grundades snart en judisk församling som flyttade till Göteborg när deras rättigheter försvann. Ungefär ett hundra år senare kom den andra vågen av judiska invandrare till Sverige. Under nazismen var det dock inte många som kom eftersom Sverige hade en restriktiv flyktingpolitik mot judar från Tyskland. Det var bara efter den andra världskriget som mer jiddischtalande judar tilläts komma in i Sverige. (ibid.: 312–314)

Idag uppskattar man att jiddisch talas av ungefär två miljoner människor i världen, varav cirka 3000 i Sverige.²¹ Under 1950-talet fanns det judiska kvarter i några svenska städer där man kunde handla på jiddisch. Numera hålls många aktiviteter på jiddisch i de judiska församlingarna, till exempel språkkurser, kulturella aktiviteter, film- och musikaftnar samt teaterföreställningar med artister som ibland kommer från Polen och Israel. Tidskriften ”Jiddisch-kultur i Skandinavien” ges ut på jiddisch och svenska, och Sveriges radio har ett program som sätter fokus på jiddisch. (ibid.: 314–318)

9. Icke-officiella minoritetsspråk

9.1 Teckenspråket

Det svenska teckenspråket godkändes inte av Minoritetsspråkskommittén när den beslutade om vilka språk som ska vara nationella minoritetsspråk. Förklaringen var att ”teckenspråkets funktion enligt vår uppfattning inte kan ses som kulturell. Språket får snarare i första hand ses som ett kommunikationsmedel för döva” (Josephson, 2018: 48), men detta rättades av en utredning några år senare: ”I likhet med andra språk är teckenspråk både ett kommunikationsmedel och ett medel att skapa kulturell gemenskap. (...) Svenskt teckenspråk uppfyller mycket väl de grundläggande kriterierna för territoriellt obundna minoritetsspråk enligt Europarådets ramkonvention. Det har använts av hävd i Sverige, det skiljer sig påtagligt från majoritetsspråket och det används av ett så stort antal individer att det motiverar olika åtgärder för skydd och främjande.” (ibid.: 174) Idag har teckenspråket fortfarande inte en minoritetsspråksstatus, utan en motsvarande ställning och en paragraf i språklagen: ”Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket.” (ibid.: 174) Det som är särskilt intressant med de 160 teckenspråken som finns i världen är att de inte är ömsesidigt förståeliga, inte minst när flera teckenspråk gäller ett och samma talat språk, till exempel engelska. Teckenspråken som används i Storbritannien, Australien, Kanada och USA betraktas som olika språk.

²¹ <https://www.minoritet.se/1225>

9.2 Invandrarspråk

Det som menas med begreppet ”invandrarspråk” i Sverige är språk som varken är svenska eller något av de fem nationella minoritetsspråken. Enligt Norrby och Håkansson, talas det mellan 150 och 200 olika modersmål i Sverige, och de största är arabiska, turkiska, persiska och ex-jugoslaviska språk. (2015: 242) Trots att dessa språk talas av flera hundra tusen människor i Sverige, har de inte än blivit nationella minoritetsspråk för att de inte uppfyller kriterierna som krävs av Minoritetsspråkskonventionen. Ett språk måste nämligen talas ”av hävd inom ett visst territorium inom en stat” (Josephson, 2018: 178), och det innebär minst tre generationer eller hundra år. När detta uppfylls, får Sverige kanske några ytterligare minoritetsspråk.

10. Slutsats

Detta examensarbete s mål var att presentera Sveriges fem nationella minoritetsspråk, att förklara skillnaden mellan språk och dialekt samt att påpeka på svårigheter som kan uppstå kring språk och dialekt. Idag är minoriteternas ställning i Sverige mycket bättre än den var förr. Man kan få modersmålsundervisning, ta kontakt med myndigheter på sitt språk samt få underhållning i form av litteratur, musik och TV- eller radioprogram. Hittills har bara de fem språken uppfyllt kraven att bli officiella minoritetsspråk men det är inte omöjligt att andra språk följer med i framtiden.

Referenser

- Hyltenstam, Kenneth (red.). 1999. *Sveriges sju inhemska språk – ett minoritetsspråkperspektiv*. Lund. Studentlitteratur.
- Josephson, Olle. 2018. *Språkpolitik*. Stockholm. Morfem
- Lundén, Thomas. 1993. *Språkens landskap i Europa*. Lund. Studentlitteratur.
- Norrby, Catrin; Håkansson, Gisela. 2015. *Introduktion till sociolingvistik*. Lund. Studentlitteratur.
- Pamp, Bengt. 1978. *Svenska dialekter*. Stockholm. Natur och kultur.

Webbsidor

- (1) <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-svenska-dialekter/om-dialekter> (15/7/2021)
- (2) <https://www.isof.se/sprak/dialekter/fragor-och-svar-om-dialekter/faq/2013-10-21-vad-ar-skillnaden-mellan-sprak-och-dialekt.html> (5/6/2021)
- (3) <https://spraktidningen.se/artiklar/2008/11/alvdalska-eget-sprak-eller-varsting-bland-dialekter> (5/6/2021)
- (4) <https://www.regeringen.se/49c846/contentassets/97147c5866ea4d85ac99404ffa010dae/europeisk-stadga-om-landsdels--eller-minoritetsprak> (6/6/2021)
- (5) <https://www.isof.se/sprak/minoritetsprak/fragor-och-svar-om-minoritetsprak.html#Pavilkagrunder> (6/6/2021)
- (6) <http://www.samer.se/samernaisiffror> (6/6/2021)
- (7) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/sametingslag-19921433_sfs-1992-1433 (6/6/2021)
- (8) <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-nationella-minoritetsprak/samiska> (7/6/2021)
- (9) <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-nationella-minoritetsprak/samiska> (7/6/2021)
- (10) <https://www.svtplay.se/program> (7/6/2021)
- (11) <https://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/> (7/6/2021)
- (12) <https://radio.nrk.no/direkte/sapmi> (7/6/2021)
- (13) <https://www.sametinget.se/1469> (8/6/2021)
- (14) <https://www.isof.se/stod-och-sprakrad/vanliga-fragor-och-svar> (8/6/2021)

- (15) <https://www.bibblo.se/sv/content-page/tips-p%C3%A5-me%C3%A4nkieli> (8/6/2021)
- (16) <https://sverigesradio.se/meanraatio> (8/6/2021)
- (17) <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-nationella-minoritetsprak/finska> (23/6/2021)
- (18) <https://www.minoritet.se/finska-spraket-i-sverige> (23/6/2021)
- (19) <https://www.isof.se/stod-och-sprakrad/vanliga-fragor-och-svar/Romska> (13/7/2021)
- (21) <https://www.minoritet.se/1225> (1/9/2021)

Bilder

- https://en.wikipedia.org/wiki/Elfdalian#/media/File:%C3%84lvdalen_Municipality_in_Dalarna_County.png (Figur 1)
- <https://ofelas.se/en/information-2/sapmi/> (Figur 2)
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Me%C3%A4nmaa#/media/File:Tornedalen-Tornionlaakso.svg> (Figur 3)

Sažetak – Manjinski jezici u Švedskoj

Predmet ovog završnog rada su manjinski jezici u Švedskoj. Prvenstveno se obrađuju manjinski jezici koji u Švedskoj imaju službeni status, a to su: samski (jezik starosjedilačkog naroda Sámi), meänkieli (varijanta finskog koja se govori u dolini Tornedalen), finski, romski i jidiš. Budući da se u Švedskoj govori i dvjestotinjak drugih jezika, ovaj rad spominje i švedski znakovni jezik te jezike imigranata. Kako bi se uopće moglo pisati o manjinskim jezicima, ali i jezicima općenito, bilo je potrebno odrediti što se smatra jezikom, a što dijalektom. To je posebno važno jer u Švedskoj postoji nekoliko regionalnih govora koji se toliko razlikuju od standardnog švedskog da bi se mogli smatrati zasebnim jezicima, no zbog kulturoloških, povijesnih i političkih razloga oni se ipak smatraju varijantama švedskog jezika.

Abstract – Minority Languages in Sweden

The topic of this bachelor thesis are minority languages in Sweden. The primary subject are minority languages which have an official status in Sweden: Sámi (the language of the indigenous Sámi people), meänkieli (a variety of Finnish spoken in the Tornedalen Valley), Finnish, Romani, and Yiddish. Since about two hundred other languages are spoken in Sweden, this thesis also mentions the Swedish Sign Language as well as new immigrant languages. In order to even be able to write about minority languages, and languages in general, it was necessary to define what is considered a language and what is considered a dialect. This is especially important because several regional speeches are spoken in Sweden which are so different from standard Swedish that they could be considered as own languages, but because of cultural, historical, and political reasons they are still considered to be varieties of the Swedish language.